

ՕՐԱԳԻՐ ՉՄԻՌՈՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ

ՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊՐԻՆՏԵՐՆԻ ՎԵՐԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՋՐԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 9 ՕԳՈՍՏՈՍ 1875

ԹԻԻ 1020

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ձանդիպարի Սուլթանն, փարիզի ու Լոնդոնի մարդասիրական մեծարանք և սիրայի հիւնարկալութիւն գտնելէ ետեւ, ի տէրութիւն իւր վերադառնալու համար, յԱղէքսանդրիա գնաց, ուր բարձրա խորհիլն բաղում յարգանք ընկալաւ զնորին Վեհափառութիւնն:

Լոնտոնէն մեկնելէ յառաջ, յիշեալ Սուլթանն՝ որ մտացի և հանճարեղ անձ մի կերելի, հաճեցաւ ունկնդրութիւն մատուցանել Աստուածային ընկերութեան պատգամաւորութեան մի, որ ընծայեց նմա յոյժ փառաւորապէս կազմեալ ին կտակարան մի ի լեզու արաբերէն: Աստուածային ընկերութեան նախագահ Շէֆթիլդալի լորտն, որ կառավարողէր զիշխալ պատգամաւորութիւնն, յայտնեց Սուլթանին թէ այս ընկերութիւնն հիմնադրեալ է ի յիսուն ամաց հետէ, և արդէն 210 լեզուաւ թարգմանել տուեր է զսուրբ Գիրքը, որոց մէջ կը գտնուի նաեւ Սալահիլ բարբառն, որ կը գործածուի ի Ձանդիպար: Այս բարեպաշտ լորտն յաւելցուց այսպէս. Մատուցանելով վեհափառութեան ներում զսուրբ Գիրքն, ոչ կարեմ չկրկնել զորին Քէնթրիլիլի արքայիսկոպոսն ասաց մեր փառուհայն թագադրութեան առթիւ, օգոստոսի 1875 թ. հաւաքուցին գրքոց:

«Մեք ևս, պատասխանեց Ձանդիպարի բաւարար Սուլթանն, ամենեւին չեմք երբեք ի վերայ արժանեաց չին և նոր կտակարանին»: Բաւարեալ այս պատասխանէն, Շէֆթիլդալի լորտն ասաց. «Կաղաչեմք ուրեմն, զվեհափառութիւն ձեր խոնարհաբար» ի գործ դնել զորին կարելի է, որպէսզի այս գիրքերն տարածուին ձեր հպատակաց մէջ: Այս պահանջումն թէ և քիչ մը յանդուգն՝ այսու ամենայնիւ Ձանդիպարի Սուլթանն, որ Մէլիտ Պուրկաս կրկնուի, առանց բարկանալու ցոյց տուաւ թէ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ

Հաշիւ հազ ճառագայթաբան շողջողուն զորք վարդապետին արիւնքն, տարածեալ սփիւռ զվերայ ծայրածաւալ և ցողատարափ մարդագիտոց, շառաւիղէին ի թիկանց աշխարհոյր անդի լեռանց, որոց սեպագեալ ծայրք գագաթանց զվերջին իւրեանց փորձէին զհիգն ի պատուել զամբոյ լողկանս յալիս անհուն տարածութեան երկնի, և ահա ելեալ իմ ի գետնախորին անկողնոյ գէմ եղի առ բուրաստանն առաջի տարածեալ, որոյ միապաղաղութուն կը ծնայ յայնժամ վառ ի վառ ցոլայր յարփայինն ծրարափայլ ճառագայթից: Ի մօտիլ իմ գեղեցիկ քաղցրասիկ ք և սողուն քաղցրաշունչք, ի թեթեւուն իւրեանց ի վերայ թեւոց ածէին ամբրոսական իմն բուրումն անուշահոտութեան ի անդուն իմ: Մտի յամրաքայլ և յուշիկ յայս բուրաստան սրբազանեալ որ և քաջապէս նմանութիւն բերէր յինքեան կախաղանայ պարտիզան բարեկրկն երբեմն հուշակերտ յիօթն հրաշալիս բնութեան կամ յաւետեղիւսեան հրաշալի դարաստանաց, ուր հոգիք գիւցուցանց հուշակերտ յարգար գնացս վայելին ըստ առասպելեաց յանանց կեանս երանութեան: Աստ ամենայն ինչ լուռ էր, և խաղաղ անապա-

թէստ տակաւին ոչ միտեալ ի ֆրիստոս, որպէս կը փափաքին իւր բարեկամքն Մեդիոյ, բայց և այնպէս ի մօտէն համբերութեան Աւետարանին տուած պատուիրանքն ի գործ կը դնէ աւելի փութաշնուութեամբ քան զբաղում քրիստոնեայս:

Եգիպտոսի մէջ խորհիլն բարձր պաշտպանութեամբ և Սալահիլիութի գերմանացի աշխարհաշրջիկ երեւելի գիտնականին նախագահութիւն Աշխարհագրական մեծ ընկերութիւն մի հիմնադրեցաւ, որոյ նպատակն պիտի լինի կեդրոնական Աֆրիկէի երկիրներն քննութեան առնուլ, որոց մեծ մասն տակաւին անծանօթ է եւրոպոյ: Ընդ հանրապէս կը յուսացուի թէ այս նորահաստատ մեծ ընկերութիւնն, բարձրապատիւ խորհիլն մարդասիրական պաշտպանութեամբն իւր բարձր նպատակին պիտի հասնի, աշխարհագրական կարեւոր ծանօթութիւններ տալով կեդրոնական Աֆրիկէի վրայօք:

Ի նպատակ այս օգտակար ընկերութեան՝ Եգիպտոսի խորհիլն տարեկան հազար անգղիական լիւռ որոյնքէ ետեւ, ընդարձակ ու գեղեցիկ պալատ մի ևս յատկացոյց, ուր ի ժողով պիտի գումարուին յիշեալ ընկերութեան անդամքն: Որոց թիւն առայժմ 250ի հասած է:

Հէրսէքի ապստամբութիւնն՝ վերջին լրոց նայելով, հեռի է չուտով վախճան մի ընդունելէ՝ Եգիպտոսի Լեւոնտիոս: Գաղութն ապրեւորած քնդերն, որոց մէկ քանին Տալմիսներէ ու Գառատաղցիներէ բաղկացեալ են, թէ ուտեստի և թէ դրամոյ կողմանէ մեծ օգնութիւն կը գտնեն իրենց կրօնակիցներէն: Բաց յայտանէ Սրֆի սահմանադրւոյն վերայ վիշկրատի կողմանէ, և մանաւանդ այժմեան պարագայի մէջ Սրֆի զօրաբաժնի մը ներկայութիւնը կրնայ քաջալերութեան պատճառ լինել ապրտամբաց: Թէպէտեւ հաւաստի եմք թէ Տալմա-

ցիայի, Գառատաղի և Սրֆի կառավարութիւնքն կը դատապարտեն այս ապստամբական շարժումն, որուն ուշ կը կանուխ զսպուեցուն վերայ տաքակոյտ չունին: Գանդի օսմանեան կառավարութիւնն արդէն ամեն հարկաւոր միջոցներն ի գործ դրած և բաւական զօրք յուղարկած է դէպ ի Հէրսէք, այս երկրին բարեկարգութիւնն չուտով վերահաստատելու համար:

Սրֆի Միլան իշխանն որ ի վէննա կգտնուէր, նշանուեցաւ ընդ օրիորդ նախալի տը Գէքքօ, դուստր հանգուցեալ Ռուս գնդապետին այս անուամբ և Սրֆի իշխանահայն: Նշանեալ օրիորդն խիստ մեծ հարստութիւն ունի կըսեն:

Վէննայէն չմեկնած բարձրա Միլան իշխանն պատիւ ունեցաւ օգոստոսի ապրիլ ներկայանալու և նորա փոխադարձ այցելութիւնն ընդունելու: Այս տեսակցութեանց մէջ, Աստուրիոյ կայսրն յայտնապէս զրուցեր է, կըսեն, Սրֆի իշխանին, թէ Աստուրիան համաձայնութիւն իւր դաշնակցաց, այսինքն Ռուսիոյ և Գերմանիոյ կայսերական կառավարութեանց, կուգէ ամենեայն ճշգրտութեամբ հաստատուն պահել իւր խաղաղասիրական քաղաքականութիւնն ֆուրքիոյ հետ, հետեւաբար հարկ է որ Սրֆի կառավարութեան ընթացքն ևս շարունակէ ի միևնոյն բարեկամական քաղաքականութեան:

Կըհաւաստեն թէ Ռուսիան կը փափաքի համաձայնի ինքեւր Լեւոնտիոս գործակցութիւնն ի ձեռք բերել, եթէ հարկաւոր լինի, առ ի բանալ առեւտրական ճանապարհ մի ի ներքին կողմն Կեդրոնական Ասիոյ, ի միջոյ Եւրոնան կողմած Ձինական աշխարհին: Հընդկաստանի կառավարութիւնն քանիցս անգամ աշխատեցաւ մտանել ի յիշեալ երկիրն, ուստի կը յուսացուի թէ Անգղիոյ օգնականութեամբ կարելի է գործունեայ աղդեցութիւն մի բանեցնել ի վերայ Ձինաց կառավարութեան, բառնալու համար ամեն արդելքները:

արտաքին երևոյթ յայտ յանդիման քարոզել զմեծութիւն պայծառութեանն, որով պարծեցեալ է բազմիցս քաջութեամբ արանց բնակելոց յինքեան, բայց այժմ (այժմ) անկեալ կայ յանշուրթեան կապտեալ և զրկեալ թերեւս ի նախանձայոյղ քաջաց թագադարեցելոց ի նոյն, թէպէտեւ ի հեճուկս ժանեաց հօրն կռնոսի կայ մնայ տակաւին ի յարատեւութեան: Առվայր մի կացեալ անմուռն և լուռ գննէի զտեղին, խորհելով զյեղափոխութենէ ժամանակին, և ահա ի նոյն նշմարեցի ի բացուստ զդիցանոյշ մի աշնուական որ ծանրաքայլ և նազելի յառաջ իրադայր: Եհաս նա յեղր ի վեր յիշատակեալ վտակին, քարքնկէց մի հեռի յինքն, ուր զկայ առեալ հայէր շուրջ զվայրօքն, երբեմն նրբեմն թառաշա արձակելով ի խորոց սրտէ: Դիցուհին բարձրահասակ էր և պարթև և յաւէտ չքայլարհիկ իմն նմանութիւն յանձին իւրում տպաւորէր: Առաքինութիւն նորա անբիծ և իմաստութիւն թագադարեալ ծաւալէին չնորհրտ յանկուցիչս ի յայտո նորա կարմրափայլ և ի լայնի ճակատն պաղպաղուն: Ի մահիկս յուշիկ և այտինն՝ ականողիկը նորա հեղահայնացք (որոց բերք լուսավառ աստեղաց հանգունատիւ) յայտ յանդիման դուշակէին զսրտի նորա դառն թախիծ անբերելի: Ոսկեղոյն վարսք զխաւկայն գիրք և օղորկ հոսեալ սփռեալ մէտ ի մէտ զգարանոցան զփոփոխեալ զարդարէին զհասակ նորա նազելի: Զգեստ նորա շողջուն հիւսեալ ի սևորակ կերպասեայ, և կաւար մի ականակալ ընդ միջովքն կապեալ, յո-

(1) Ահաւասիկ գեղեցիկ և հայրենասիրական յոգնածն, գոր յիշեալ հար Արշա. Յախրեքաց բոնովն:

Հաւարարական հակերթ թին մէջ՝ զոր քաղաքացիներ լորտն տուաւ Օգոստոսի 5ին ըստնոր տուամարի 'ի Լոնտոն , միտոր Տիգրայէլի՝ որ նախարարաց խորհրդոյն նախագահն է , գեղեցիկ ատենախօսութիւն մի բնեւոր , 'ի մէջ այլոց ասաց թէ ժողովուրդն գոհ է , թէ խաղաղութիւն կըսիրէ օտար երկիրներու մէջ և թէ այնտեղ չարութիւն չկայ , որք Սնգղիոյ համար աղբիւր մըն է , ասաց , զօրութեան և պայծառութեան :

Գահիրէէն Օգոստոսի 1—13էն հասած հաստատուն լուրերն կը ծանուցանեն թէ Հայէջի թագաւորն կը պատրաստուի եգիպտական սահմանագլխոյն վերայ յարձակիլ և յափշտակել զայն : Ուստի բարձրաւ իջարկն փութացաւ մի քանի գունդ օգնական զօրքեր յուղարկել :

Յայտնի է թէ յանցելու մի բարձրաւ արքայազուն իշխանք՝ Եւսուֆ իզգէտտին և Մահմուտ ձէլալէտտին էֆէնտիններն 'ի Տարտանէլ գնացին՝ ընկերութեամբ մեծ սպարապետ և մեծ ծովագետ փաշաներուն : Այս ճանապարհորդութեան նպատակն էր՝ ինչպէս յայտնի է , Տարտանէլի նեղուցին վիճակն բննել և նորա բերդերն ամրացնելու միջոցներն հագալ :

Յիշեալ կայսերազն բարձրաւ իշխանքն՝ Բէրթէլ Բէլալէ կոչուած պատերազմական շոգենուով 'ի Տարտանէլ հասնելով՝ նորա բոլոր բերդերն աչքէ անցուցին : Ասանց ամեն մէկն 19 թնդանօթ արձակելով ողջունեցին զայնցելովի նոցին Բարձրութեանց :

Տարտանէլի կուսակալ վսեմ իպրահիմ փաշան և նոյն քաղաքին պահապան զօրաց հրամանատար Էյուպ փաշան փութացան ընդ առաջ ելանել կայսերազն իշխանաց . որք այս դիւանոր պաշտօնատարաց հետ հաճեցան Տարտանէլ 'ի ցամաքն ելլել . ուր 'ի բերդն կէս ժամու չափ հանգչեցան : Այս միջոցի պատիւ ունեցան Նոցին Բարձրութեանց ներկայանալով՝ մեծաշուք տեսար. տէֆտէրտար Ռիֆաթ պէյ , մէքտուպի Ձիվէր պէյ , Նայիպ էֆէնտի , տիվանը թէմիլլատեանին նախագահ Նուրուլլահ Նէշէթ պէյ , վաճառականութեան ատեանին նախագահ Թաթալթէրան Մինաս էֆէնտի և այլն :

Յետ այսորիկ , բարձրաւ կայսերազն իշխանքն շքեղ կառքով մի քաղաքի մէջէն անցնելով և ներկայ գտնուող բաղամթիւ հասարակութեան մարդասիրական ողջոյն մատուցանելով՝ 'ի ծո-

րոց վերայ քանդակեալ կային կենդանագիր նըկարաւ յաղթանակութիւնք նահապետին 'ի վերայ խորխտացելոյն առն որ Աստուածացուցանել նախթէր զինքն ստիպեալ զաղիւս աշխարհի զոյարանոցս խոնարհեցուցանել ինքեան : Սպանուն միջապագեալ թագաւորին 'ի մերումս միոյ դիւցազնոյ դուշակացելոյն յԱստուածաշունչ մատենան , որ ճօճէ զիւրն պողովատիկ 'ի վերայ իւրոյ ախոյեանի , և հուսկ յետոյ 'ի գետին հարստէ , զարհուրելի մրցմունք բարեյիշատակ նահատակաց 'ի սէր քրիստոնէական հաւատոց : Ի տեսանել իմ զայստիկ , հայկական զեռանդն իսկ և իսկ զգացի յանձն և մեծաւ պատկառանօք յառաջ մատուցեալ ողջունեցի նմա , և ապա այսպէս սկսայ զխօսս իմ 'ի չքնաղաղեղդդիցուհի , գէմք քս և հայեցուածք քաջ ցուցանեն քեզ գոյ 'ի դիւցազնական ցեղէ , և թերեւս դժոյշ չըլակայ վայրացս , բայց զմեզ այդ անեղը թաղծութիւն գծագրեալ յանուշակդ քո ականողիս , որ և գրգռեցուցանէ զիս համարձակիլ 'ի հարց զպատճառէս , յուսալով զի վեհանձնութիւն ձեր ոչ ունի զլանալ զայն շնորհ յինէն : Յետ խուն ինչ վայրկեանի , որպէս թէ 'ի խոկմունս խորին մտացմանց՝ վիժել սկսան այսպէս խօսք նորա սրտառուչք : « Ե՛հ որպէս մարթացայց գործովագութս ես մայր պատմել 'ի լուր պատանաւոյդ զաղէտս և զանսուտ թշուառութիւն որդւոցս որք եկին դիւցան յիմ վերայ յետ վայելման բազում բարեբաղդիկ և բարենսեհ առուրց : Անուն իմ հուշակ հարաւ յորդառաջ տիեզերաց յորէ յայնմանէ յորժամ որդիք

վեղերքն իման և կայսերական մակուհով վերագործան 'ի շոգենաւն :

Նոյն գիշերն Տարտանէլի ամեն բերդերն ինչպէս նաեւ բոլոր քաղաքը լուսաւորուած էին գոյնզգոյն ճրագներով :

ԱԶԳԱՅԻՆ

Մահա լրագրոյն Յուլիսի 26 թիւէն հետեւեալ ազգային երկու յօդուածներն կը քաղեմք :

Գոհութեամբ կիմանամք որ ազգային վարչութեան փառաքական ժողովն ազգային պաշտօնաւորաց ոմանց գայթակղական ընթացքին վրայ մեր բրած արդար դիտողութիւնները նըկատողութեան առեւելով որոշեալ է որ վարչութեան անդամ մը չկրնար առեւտրական յարաբերութիւն ունենալ ազգային սնտուկին հետ : Միանգամայն առաջարկեալ է մեծաւ Ս. Միքայէլեան էֆէնտիի թէ՛ կամ ամանականաւոր տեսչութեան պաշտօնէն կամ Գալ. ժողովոյ անդամակցութենէն հրաժարի : Ս. Միքայէլեան էֆէնտին ալ տեսչութե՛ պաշտօնէն հրաժարեալ է : Փառաքական ժողովը նաեւ Եւմուսկան հոգաբարձութեան հրաժարեալ ատենագետը կանչելով տեղեկութիւն ու բացատրութիւն ուղեր է մեր հրատարակած իրողութեանց վրայ :

Իսկ այն թաղական խորհրդոյ անդամն՝ որ Ս. Պատրիարքին և ազգային՝ պաշտօնաւորաց ոմանց վրայ կաշառաւորութեան զրպարտութիւն ընելու յանդգնած էր , ուստիկանութեան յանձնուեր է . բայց յետոյ յանցանք խոստովանելուն և զեղ ռա ապաշաւ յայտնելուն վրայ Ս. Պատրիարքը ներեր է , թաղական խորհրդակաշառութեան պաշտօնէն ձգուիլը բաւական համարելով : Ըստ մեզ՝ վարչութիւնը պէտք է որ այդ անարժան պաշտօնաւորին անունը պաշտօնագէս հրատարակելով գոնէ քանի մը տարի ազգային իրաւանց վայելուած զրկէ յօրինակ այլոց , զի ուրիշ մէկն ալ չյանդգնի անմիջ պատիւներ զաւարտելու իւր անարգ աստուհամար :

—Վեհա. Սուլթանին ճապարակեալ վսեմա. Սարգիս—Պէյ Պալեան , որուն յանձնուած է Պաղտատի երկաթուղոյն շինութիւնն , երէկ (28 Յուլիս) առաւօտ իզմիտ գնաց քանի մը երկրաշափներու հետ , որպէսզի նախ իզմիտէն մինչև Իսկիւրի շինուելիք երկաթուղոյ բաժնին համար պէտք եղած ծրագիրը պատրաստելով վեհա. Սուլթանին ներկայացնէ :

Իմ և թուունք զինաւորեալ ընդ քաջ զօրապետութեամբ նահապետին իւրեանց ախոյեանք հանդիսացան ընդ գէմ ամբարիշտ գոռոզողին Բաբելոնի և 'ի վերջոյ 'ի տապաւոտ կործանեցին զնոյն ինքն զիրոխտայեալն 'ի մարդիկս , որ հպարտացեալ ամբարեւաւանութեամբ տալ ինքեան կարծէր Աստուածական ոմն : Տակաւ առ տակաւ հուշակեցաւ անուն իմ և ևս , և մինչ անգամ պատկիլ արժանացայ թագիւ արքայական . այդ թէ և 'ի ժամանակս ինչ 'ի սուգ մտի 'ի պատճառս քանի ինչ աւազելի հանգամանաց , բայց վերստին բարձրացայ 'ի բարձ և 'ի պատիւ , յորժամ գիւցազն մի ելեալ յերանաց արդարայն Արաքսամու 'ի քնտուրական ծննդոց սկսաւ թագաւորել : Յայսմ ժամանակի ևս քրիստոսական հաւատ ծնալեալ յորդիս իմ տարածնցաւ , և արդարեւ երջանիկ էի տեսեալ զիս չըլապատեալ որդւովք իմովք և թուաւմք , որք ջան 'ի կուրծա գնէին 'ի գրկանս խրախուսութեան զբօւցուցանել զմայր իւրեանց դարովոր : Բայց աւազ այսօրիկ ամենեքեան ստուերք էին վաղանցուկք , և ճշմարիտ է ասացուածն անժխտելի թէ « աւազ փառացի անցաւոր » : Փառասիրութիւնք և անհամաձայնութիւն միացեալ , շիջուցին զեռանդն հայկական յորդւոց իմոյ և թուունց , որք և չըլեալ 'ի վերջոյ զմայր իւրեանց տարաբաղդ թափառական եղին յաշխարհս օտարս , և հետեւեալ թագ իմ կապուտ և կողոպուտ լեալ 'ի թշնամեաց բարձաւ շուք իմ իսպառ և մնացի անմխիթար և անտերունչ : Ահա այս կսկիծ է

Գաղղիա գտնուող ազգայնոց հոգեւոր հովիւ արժաւ Հիւնքեարպէյէնտեան Տ. Յօհաննէս ուսումնական քահանային տէրութեան կողմէ կապուած ամանակներ կորուելով , յիշեալ արժաւ քահանայն հարկադրեալ է փարիզի հայկական մատուռը փակել և իւր ընտանեաց ու զաւակաց հետ Կ. Պօլիս վերադառնալ , կիսկատար վիճակի մէջ թողլով իւր 2 որդւոց կրթութիւնը(1) :

Փարիզի մէջ ազգային մատուռ մ' և քահանայ մը գտնուելուն կարեւորութիւնն զգացող ու ճանչող ազգայինք անշուշտ մեծ ցաւ կողքան յիշեալ մատրան փակուելուն և քահանային ալ Կ. Պօլիս գառնալուն վրայ , մանաւանդ այնպիսի ժամանակ մը , ուր ուսման համար և այլ աստ ճառներով ամեն հասակէ ազգայինք կըտան փարիզ , և կրօնական օգնութեանց և հոմիսիթարութեանց պէտք կունենան միշտ :

Այս կէտը չենք կարծեր որ Ս. Պատրիարքը ուշադրութենէն վրիպի . հետեւեալոր յուսանք որ Նորին Սրբազնութիւնը փոքր մատրան անփակ մնալուն և արժաւ Հիւնքեարպէյէնտեան հօր փարիզէն շտեղափոխուել համար հարկ եղած միջոցներն հայթայթ հոգ կըտանի՝ բարերար և կարող ազգայնոց ունեւորութեանը դիմելով :

Ս. Էմիլիանայ Յունիս ամատեւորին մէջ տեւեալ ազգ. տեղեկութիւններն կրթութեան Գերա. Գաբրիէլ Ս. Արքեպիսկոպոս Արեւմտեանի վեհա. Հայրապետէ՛ յատուկ կոնդալ Մայր Աթոռոյս ճեմարանի տեսուչ կարգի :

Նորին Գերապատուութեան ստացած և րեհամաւեալ մտաւորական և բարոյաբարձր և բազում արժանաւորութեանց հրատարակութեան կենսական խնդրոյ և գեանց մէջ ևս ունեցած ողջամիտ բազմով հմուտութիւնն և յաջողակութիւնն մեծ գրական պիտի լինի ճեմարանի աղագային համե և կը յուսամք որ կարեւոր աշակցութեամբ օժանդակութեամբ նպաստաւորեալ Աստուծոյ քաջագործութեան մէջ Ահուսան և բազմաթիւր ծառայութեանց համաձայն մեծ և փառաւոր պիտեմք զարդարել և ճոխացնել զճեմալ Մայր Աթոռոյս , և վեհա. Հայրապետի՝ ինչ նաեւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ և ազգի արդ և մեծայոյս ակնկալութիւնք պսակել , մի գամայն առաւել ևս շքեղացնել և պայծառ

(1) Մին բժշկութիւնն աւարտելու վրայ է , միւս քաղաքային ճարտարագիտութիւն կըսովրի :

որ տրտմեցուցանէ զիս , այս միայն : Թէպէ այժմ տեսանեմ զոմանս յորդւոց իմոյ և իւրաց 'ի բարենսեհ վիճակի և 'ի ներքոյ ազատ տիրախնամ տէրութեան , բայց զինչ երջանկ թիւն որդւոց , տեսեալ զմիամայր իւրեան կապտեալ կողոպտեալ 'ի շքոյ իւրմէ 'ի կշտ բանս իւրեանց : Տանեմ ես համբերութեան այսմամենայնի . բայց որ ազատացուցանէ զիմ այն է , զի յորովք 'ի բացակայութենէ հրենեաց 'ի մոռացման եւ եղեալ բնաւին բորովին զլեզու իւրեանց մայրենի , յանախաւ և 'ի խոտանս վերադրեն զայն . մանաւանդ որք գիտենն , ամօթ և մեծ պակասութիւն հմարին ինքեանց խօսել 'ի մայրենի լեզու իւրեանց . աւաղ յիմարութեան նոցին , անգկարատեաց անս իւրեանց 'ի խոյղ և 'ի խնդեն այլոց օտարաց : Չայս ասացեալ յիւրաց լուրեակել ևս , զի ինչք լուրոյ աշույս յայսմ մոռ յաղաքաց սրտին բիւրեղացան արտասու և սկսաւ լալ և թառաչաւ արձակել : Ընթերցեալ կարէ երեւակայել զգրութիւնն , յորում կայի յայնժամ . ոչ միայն բնական շարժման մարմնոց էր կասեալ , այլև առ յետին ափշ թիւնէ կայի ապարան և անխօս . 'ի վերջոյ զվրին ճիւղն թափեալ մատեայ առ 'ի մխիթար զնա . բայց յանկարծ բացան աչք իմ , և տեսի զի բոլորն երազ էր :

Գասպար տէր Գ. Գասպարեան :

Ի Բաթմալիս , 20 Յունիս 1875 :

իւր մեծահասակ տնտեսը և փառքը :
— Եւստիանի այրեցեալ մասին (բայի հան-
կարանէն) վերաշինութիւնը և այլ վերանո-
ւորութիւնք ըստ բաւականին լրացած լինելով՝
[Թն ամոյս՝ կարելի եղաւ համայն աշակերտքը
կարգադրել ի շէմարան , ուր կըշարունակեն
երեսնց պարտաւորութիւնքը :
Աւարապա Սեպտեմբերի ամսագրոյն մէջ ճե-
պարանի կազմութեան՝ ինչպէս նաեւ աշակերտաց
թուոյն և բաժանմանց վերայ կարեւոր տեղե-
կութիւնքը կըհաղորդեմք ի գիտութիւն մեր
կրօնի ազգայնոց :

ՊԱՏՏՈՆ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀՕՐ

Եւ ի քանի օրէ ի վեր թէ ուղղակի և թէ
անուղղակի հրապարակային ակնարկութիւններ
կըլլան սրբաշան Պատրիարքին պաշտօնին դէմ,
այդպէս թէ Նորին Սրբազնութիւնը արժաւ. Սմբ-
ատիս վարդապետը Պալքէսէր զրկած է և թէ
անեցի արժաւ. Պօղոս վարդ. արդարացուցած:
Այս տեսակ անտեղի ակնարկութիւններէ յա-
ւաք պէտք էր վնասուել թէ ինչ է սրբազան
պատրիարքին պաշտօնն ու պարտականութիւնն.
Թէ այդ խնդրոյ մէջ ուրիշ ինչ ընթացք
նար բռնել: Ազգային ժողովոց Սահմանա-
րութիւնն սրբազան Պատրիարքին սահման
ուցած է ազգային ժողովոց նախագահել և
նոյն որոշումներն գործադրել. արդ. այս ան-
կ սահմանին մէջ ինչ իրաւունք ունին ուրիշ
էներգիա և պաշտօններ պահանջել Նորին Սրբ-
ազնութեանէն :
Ամեն ոք խղճիւ կրկնապէս որ Ս Պատրիարք
որն իր գահակալելէն ի վեր այն ճամբան
նած և անխտոր ընթացած է, զոր Սահմա-
րութիւնն իր առջև դրած է : Այս բնաւ
նշանք կամ դատաւարտութիւն չէ Նորին
ազնութեան համար :
Եւ այն ժամանակ իրաւունք կունենանք
բաներ սպասել պատրիարքութենէն և
ըստ ամենայնի պատասխանատու ճանցալ
Սահմանադրութիւնն անոր իշխանութիւնն
արձակէ, երբ զօրութիւն և ոյժ կուտայ ա-

նոր՝ Ազգային ժողովոց մեծամասնութեամբ ո-
րոշած խնդիրներուն դէմ ելնէ հարկն պահան-
ջէ՝ բողոքել, զանոնք գիտողութեան առնուել
և կրկին քննութեան և վերաքննութեան են-
թարկել. քանի որ այսօր Ազգին ընդունած օրի-
նացք մէջ այս տեսակ արտօնութիւն և իրաւա-
տութիւն չէ տրուած , և քանի որ Պատրիարքն
ալ իր պաշտօնն ներկայ օրինաց համաձայն կը-
վարէ . հետեւաբար ո՛ր և իցէ խնդրոյ մէջ սրբա-
զան Պատրիարքին պաշտօնին դէմ ո՛ր և իցէ ակ-
նարկութիւնք և առարկութիւնք անտեղի են :
Ազգային վարչութեան խառն ժողովն մեծա-
մասնութեամբ որոշած է արժանաւ. Ամբաստան
վարդապետ Պալքէսէր երթալու . նոյնպէս ալ
վերջին օրերս մեծամասնութեամբ արդարա-
ցուցած է երկար ժամանակէ ի վեր ամբաստա-
նութեան տակ գտնուող վանեցի արժաւ. Պօղոս
վարդապետը և Ս. Պատրիարք Հայրն ալ սյդ-
որոշումներն յարգած ու վաւերացուցած է :
ԼՈՅՍ , Թուրս 26

ՀԱՅԵՐԷՆ ԳԵՂԵՏԻՒ ՄԱՏԵԱՆԲ

Գերապատիւ Նար—Պէյ խորէն արքեպիսկո-
պոսի ի փարիզ տպեալ երկասիրութիւնքն են ,
որք ի վաճառ դրեալ են կիւմիւշկերտանեան
յարգւոյ Ռուբէն Էֆէնտիին գրասենեակը՝ ի
վարագծի խան վարի յարկն թիւ 3 :
Ահաւասիկ ցուցակն յիշեալ մատենից , որք
փառակազմ են , և կանխիկ բայց աժան գնով
պիտի վաճառին :
Բառգիրք հայերէնէ ի գաղղիարէն ,
ևս գաղղիարէնէ ի տաճկերէն ,
Գեղադրութիւն հայերէն և գաղղիարէն ,
Տեղեմաք պատկերազարդ աշխարհաբար ,
Այբբենարան պատկերազարդ ,
Ընթերցարան աշխարհաբար ,
Պօղ և վերգիւնէ պատկերազարդ ,
Դաշնակք Լամարթինի ,
Դատարարակ աղկանց (Հայերէն և գաղղիա.)
Տեղեմաք գաղղիարէն և հայերէն ,
Դատարարակութիւն տղայոց ,
Առաջնորդ անգղ. և Հայ. լեզուաց ևայլն .

ների էջերում գաւառական թղթակցութիւն-
ները , զանազան նամակներ մեր մաշուած, հոգ-
նած եղբայրների, քոյրերի, մայրերի հայրերի
Հայ ընտանիքի մասին գիտաւոր ասողներ են ,
հազուադէպ բան են : Իսկ յօդուածներ այդ-
թղթականների կեանքի , ապրուստի , բարեկար-
գութեան , ցաւալի դրութեան բարեօրոյն
մասին կարծեմ անենթագրելի բաներ են : Ազ-
գային վարչութիւնների անդամները փոփոխ-
վում են : Ամեն տեսակ հարստահարողներից մենք
չենք ազատվում : Գայլը հեռանում է , սատկում
է , նորա տեղ աղուէն է հանդէս դուրս գալի ,
ոչխարը մեղ թողնում է , կզն է այցելում :
Մի օր անձրեւ չեկաւ որ մեր գաղտնիքը չլքէր :
Լեռնային վայր աղբիւրները ցամաքելին : Մեր
ծառերը կարծես արմատով պիտի չորանան :
Քանի ժամանակ է , որքան օրեր են այլևս չուր
չունեմ հայրենիքից : Հայ մշակը չարաբովում է ,
նորա կուրծքն ու մէջքը շատ բեռը կրելուց
կուրաւորուել են : Վարիք մեցուլ՝ փախնը հը-
նայել է , ինքն էլ ընդունակութիւն չունի մշա-
կելու , նորա բոլոր ֆիզիկական ոյժերը նուազել
թլացել են : Ասեա , նա իր օրհասին մօտենում է :
Ընթերցող վերջներք մի որևէ Հայ լրագիր ,
կարդանք : Ինչ կայ միջում : Շատ բան : Այժմ
բայց կայ մի խօսք մշտական չարաբանքին են-
թարկող հայի վրայ , կայ մի խօսք հայութիւն
կազմող տարրի վրայ : Արդեօք ցոյց է տուած
նորան կեանքի , գիտութեան , արհեստի և մի
խօսքով գոյութեան ու ինքնութեան ճանա-
պարհը : Ուր է նորա փրկութիւնը : Միշտ այդ-
պէս պէտք է տատանուի , միշտ այդպէս պէտք
է գաղթէ , միշտ այդպէս ծոյլ , տղէտ , անտիրտ
պիտի մնայ : Ե՛րբ մարդ պիտի լինի նա : Հայու-
թիւն կազմող տարրը արդեօք մի ժամանակ
հայրենի կողմի վրայ դործ տեսնելով . իր քրտին-
քը այնտեղ աշխատանքի հետ թափելով կեանք
պիտի ստանայ , պիտի ապրի : Թող մեկնեն մեզ ,

ԳՐՈՑ ԵՒ ԲՐՈՑ

Եւ Սասունցի Դաւիթ կամ Մհեր Դուռ :

Այս գրքից , զոր աշխատախիբայ է արժաւ. Գա-
րեգին վարդապետն Սրբանձտեանց , Հայաստանի մի
քանի մասանց ստորագրութիւնն է պատմական հե-
տազտութեամբ և ազգասիրական ոգով գրուած , ու
քու կցած է նոյն տեղեաց վերայ բնակչաց ունեցած
հին աւանդութիւնքը : Հեղինակին նպատակն է ոչ
այնչափ տեղագրական ծանօթութիւններ տալ հայ-
րենի աշխարհին վրայ , որչափ ազգայնոց սրտերը
վառել հին յիշատակութեամբ և քաղցրացուցանել
նոցա զճնգալիկ երկիրս նախահարց խրեանց :

ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ

Պատմութիւն վառ Դարի և Մոփեսի խորեանց-
ւոյ , բոլոր Գիտեսխոսի , օրինակ յիշատակարա-
նաց , դամբարան Ս. Սուրբասանց , ձեռագիր մատ-
եանք , Գեղի Պօյի :

Հրատարակեաց արժաւ. Գարեգին վարդապետ
Սրբանձտեանց :

Դարի և Մոփեսի խորեանցոյ պատմութիւն ա-
սածը՝ հին ձեռագրոց մէջ «Էակաց գիրք» կոչուածն
է . որոց մէջ կան բաւական տեղեկութիւնք յիշեալ
Ս. վարդապետաց վրայ , քեռն ոչ հեղինակին է . ոչ
նր գարու . հեղինակութիւն լինել յայտնի է . ուստի
քննադատութեան արժանի գործ մի է : Բարեկատուակ
հրատարակիչն , որայ ազգասիրական աշխատութիւնն
գտնելի է , անքիւ . հիւսիսի պիտի գտնէր հրատարակե-
լու , երբ անգամ մի պատեհութիւն ունենար աքրի
անցնելու արժանայարգ Տ. Հ. Թ. Սալայանեանց
պատուելիին աշխատասիրած՝ սուրբ Երուսաղեմայ
բանգարանի մատենից ցուցակը . որոյ մէջ կըպա-
րուակին 1700էն աւելի ձեռագիր գրոց բովանդա-
կութիւնք՝ հանդերձ յիշատակարանօք և կարեւոր
ծանօթութեամբ : Միմիայն յիշատակարանքն՝ երբ ի
մի տուփ ամփոփուելու լինին , բաւական մատենիկ
մի կընայ կազմել պատմական տեղեկութեանց :

Յիշեալ ցուցակն՝ ինչպէս յայտնի է . երբեք
միջ Ս. Սրբասանց մէջ կըցամայի , ամեն ինչ Ս.
Պատրիարքին :

իւրիսի ՄԵՍԱՆ լրագրոյն Յուլիսի 17 րոպոյն մէջ,
չիզէն գրեալ հետեւեալ ազգային յոդուածը կըն-
տար . զոր ուղարկութեան արժանի են միանգա-
ւ հետաքրքրական կըհամարիմք :
Ի մեծ խնդիր կայ , մի նշանաւոր կենսական
կայ , որով մենք միշտ պէտք է պարապած
ենք , որի առջև միւս բոլոր օրական խնդիր-
ք երկրորդական չնչին բաներ են . . . Այդ-
ք իւրաքանչիւր հայի գոյութեան , ինե-
սան խնդիրն է :
Արեւ , խօսել , սիրել , կեանք ունենալ , վա-
ղ ոչ մի տեղ արգելուած չէ : Մենք ևս պէտք
արենք , մենք էլ պէտք է կեանք ունենանք ,
էլ պէտք է սիրենք , վայելենք : Ոչ ոք
չիկարողարգելք լինել , ոչ ոք մեզ չիկարող
լացնել : Բնութիւնը իր անգին , քնքոյշ
գեղեցիկ մեզ չզրկել , Աստուածը իր ստեղ-
այնարհից մեզ չէ աքսորել , արեւը իր զօ-
ր ճառագայթները մեզ չիպակեցնում :
Մենք մեզ միշտ լուսաւորում է յիշեցնելով
եղանակ , աստղերով պայծառ ու պարզ , կա-
ռերկիւնքը , Ապրիլի հայեր խօսենք , սիրենք
ընթացք , վայելենք հայեր :
Որ մենք էլ բնութեան սրգիւր ենք . . .
անուրիններդդ գարը հաւատարմական խն-
դիրն դար է : Խօսենք , ասենք , լսենք ,
չենք մենք էլ մեր Հայ հասարակութեան
ար . ինչու ենք լուռ . շատ բան ենք չինել :
Եր լրագրութեան բան ու գործը ուսումնա-
նալը , գաղտնիքն են գաւառը ,
չեմ ուղղում ասել թէ այս անգուտ հարց է :
Մեր թերթերը բնականապէս փճաբանու-
թիւններ են անում : Ամսագիրները մասնագի-
տութիւններն նուիրելով իրանց միւսնոյն բանը
ազգայնապէս կրկնում են : Շատերը կրօնական
նշանքներ են զրազուած , այն էլ անգուտ , ան-
տեղի , անկարգ հարցերով , Ոմանք մեզ գտնում
են հերտիկոս լութեան մէջ . . . Կ. Պօլսի լրագիր-

թող պատասխանեն այս հարցերին , թող ցոյց
տան տնտեսական ճանապարհները , Մենք ան-
համբերութեամբ սպասում ենք այդ աւետիքին :
Եթէ մենք չտեսնենք լոյս օրեր , եթէ մենք
չճաշակեցինք այս կեանքի սիրած պտուղները ,
գոնէ մեր որդիքը , գոնէ հայութիւն կազմող
ազգայն սերունդը , հայ գիւղացին և հայ ըն-
տանիքը տեսնեն , ճաշակեն , վայելեն : Դրախ-
տը , ասում են , այս աշխարհում է :
Եւ այս առածս , ինչպէս վեր և էլ յիշեցի , մի
մեծ , մեղ համար մահու և կեանքի խնդիր է .
տնտեսագիտական հարց է : Թող լուռ չմնան ,
խօսեն , դատեն , այս խնդրի վրայ : Մարդ ա-
մեն օր քաղցում է , պէտք է որ ճաշէ . . . :
Վօղայ գետի ափերից սկսած անցնելով ամ-
բով կովկասը , Հայաստանը , Փոքր Ասիան
մինչև Բաքուի գեղեցիկ , դուրեկան եզերքը
բնակվում են հայեր : Այդ տարածութեան վը-
րայ է գտնվում հայութիւն կազմող տարրը ,
այդտեղ է բնակվում մօտ երեք միլիոն Հայ
հոգի : Ահա դա է որ կազմել է , կազմում է և
պիտի կազմէ մեր ազգայնութիւնը , ահա դա է
որ ապրել է , ապրում է , պիտի ապրի իր կեան-
քով . բայց բաղտաւոր , առաջադէմ կեանքով :
Ահա դա է որ ապրում է անհամբեր դէպի բա-
րօրութիւն գիտել ճանապարհի դռներ բացող-
ներին : Եւ դա ոչ հարուստ է , ոչ աղուական , ոչ
հարստահարող , անպիտան և մանուկադ-
նակար վաճառական է , ոչ իր ազգութիւնը ու-
րացող , մայրենի լեզուն արհամարող գիտնական
տիպեստ է , ոչ մեռած ու սառած այրելու մար-
մին է , և ոչ ազգին ոչ մի բանով , չօգնող , այլ
միշտ զննասող անդամ է : Ոչ , ոչ . դա մի խեղճ
մեծ քաղցած , ծարաւ , շատ բաններին կարօտ ,
իր ընտանիքի հետ միասին սպասում է կերակու-
րին , հացին , ջրին , գիշերները միշտ լոյս տուող
ճրագին , կենսական , օրական պիտոյքներին :
Դա պէտք է լինի ամենօրեայ անհրաժեշտ հարցը

